

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

De euro en de staat van Europa

Politieke partijen moeten een antwoord geven op de grote vragen van deze tijd. Hoe is bijvoorbeeld globalisering en Europese integratie te verenigen met behoud van sociale zekerheid en met de wens de eigen toekomst te kunnen bepalen? Het Europese huis wordt op dit moment verbouwd en de bewoners van dat huis hebben er recht op te weten waar dat toe leidt. We hebben daarom behoefte aan een toekomstvisie die duidelijk maakt waarom we ons kosten getroosten om de eurozone bij elkaar te houden.

---

door *Age Bakker*

De auteur is hoogleraar Monetaire en Bancaire Vraagstukken aan de Vrije Universiteit en oud-bewindvoerder van het IMF.

DE EUROPESE MUNTUNIE HEEFT HET MOEILIJK. De eurozone zit in de grootste economische achteruitgang sinds de euro in 1999 werd geïntroduceerd. De aanhoudende noodzaak tot bezuinigingen ondermijnt het vertrouwen. Sociale voorzieningen staan op het spel en het draagvlak voor Europa staat onder druk.

Op de tekentafel zag de muntunie er goed uit: een sterke, onafhanke-

lijke centrale bank, geen monetaire steun aan overheden, en de harde afspraak dat landen niet zouden opdraaien voor elkaars schulden. Begrotingsdiscipline, vastgelegd in het stabiliteitspact, zou de risico's beperken van de overdracht van de monetaire autonomie.

*Vanaf het begin is gewaar-
schuwd dat de E van de
Economische en Monetaire
Unie onvoldoende dwingend
was ingevuld*

Vanaf het begin is wel gewaar-
schuwd dat de E van de Economische en Monetaire Unie onvoldoende dwingend was ingevuld.¹ Ook waren er stemmen die vonden dat meer politieke eenheid nodig zou zijn om de muntunie te laten werken. De leidende

gedachte was echter dat de politieke en economische eenwording vanzelf zou volgen als de euro er eenmaal was.² Landen zouden naar elkaar toe groeien.

Maar dat gebeurde niet. Sommige landen zagen de concurrentiepositie snel achteruitgaan, maar de gebruikelijke marktcorrectie daarop bleef uit. In het verleden kwam de nationale munt onder druk als de externe positie verslechterde, maar nu werkte de euro eerder versluiierend. Europese economieën groeiden juist uit elkaar.

ECONOMISCHE ONEVENWICHTIGHEDEN

De economische onevenwichtigheden en de crisis in het Europese bankwezen hebben de eurozone aan het wankelen gebracht. Europa was er ook slecht op voorbereid. De politieke culturen verschilden te veel. Er lag geen script klaar waarin stond hoe met de crisis om te gaan. En eigenlijk was er ook niet een aangewezen probleemeigenaar.

De reactie was steeds *too little, too late*, waardoor het smeulende vuurtje een uitslaande brand werd. Er bestond tegenzin om Griekenland bij te staan, en toen het land uiteindelijk krediet kreeg kwam dat tegen een forse strafrente. Kenmerkend was de uitspraak van toenmalig minister De Jager: we gaan verdienen aan Griekenland. Hij stond daarin niet alleen.

Uit het oog werd verloren dat de indirecte kosten van het niet of onvoldoende helpen van landen in de eurozone – namelijk in de vorm van een algeheel vertrouwensverlies – een veelvoud bedroegen van de directe kosten van steun.

Uiteindelijk heeft Duitsland, als leidende economie in de eurozone, geconcludeerd dat er geen weg terug is. Zoals bondskanselier Angela Merkel het verwoordde: ‘Europa scheidert, wenn die Euro scheidert.’³ Vertrek van een land uit de eurozone zou te gevaarlijk zijn vanwege de besmetting naar andere landen. Deze politieke keuze werd ondersteund door de ECB, en met president Draghi’s woorden ‘We will do everything it takes’ om de euro bij elkaar te houden keerde een zekere rust in de markten terug.⁴

VIER JAAR EUROPESE SCHULDENCRISIS: EEN PLAATSBEPALING

Hoe staat Europa ervoor na vier jaar schuldencrisis? Allereerst kunnen we vaststellen dat landen fikse hervormingen doorvoeren, maar dat de positieve resultaten nog uitblijven. Het kost tijd voordat effecten zichtbaar worden. Intussen is de bevolking de voortdurende aanpassingen beu en in sommige landen lijkt de schuld nog steeds niet goed houdbaar.

Daarnaast is er sprake van een groot verlies van vertrouwen in de economische vooruitzichten en in het europroject zelf. De economische groei

blijft voorlopig laag en de werkloosheid in de eurozone heeft een record-hoogte bereikt. Vooral de hoge jeugdwerkloosheid roept het doembeeld van een verloren generatie op.

Ten slotte is er een ware metamorfose gaande op de Europese financiële markten. Er is sprake van renationalisatie. Banken in kernlanden verkochten obligaties van landen in de periferie, en er is kapitaalvlucht uit de periferie naar de kern, gedreven door de angst voor het uiteenvallen van de muntunie. De euromarkt is weer uiteengevallen in nationale blokken.

Zo bezien heeft het aanmodderen een averechtse uitwerking gehad. In de tussentijd zijn de kosten van de eurocrisis enorm gestegen en valt aan bezuinigingen niet te ontkomen. Het lijkt wel of we in een vicieuze cirkel zitten.

Er is ook een andere kant. Met vallen en opstaan is Europa erin geslaagd om de belangrijkste weeffouten in de muntunie te herstellen. Ten eerste zijn de begrotingsregels, eerst in het zogenaamde ‘Sixpack’ en daarna verder vastgelegd in het Begrotingspact, verscherpt, en daarmee is tot op zekere hoogte de oorspronkelijke weeffout in het ontwerp van de eurozone hersteld.⁵ Het gemiddelde begrotingstekort van de eurozone komt dit jaar op 3% uit, de helft van het niveau van 2009.

Ten tweede is er een Europees financieringsmechanisme opgericht, het ESM, dat als vangnet fungeert voor landen en banken in de problemen. Dat is een grote politieke prestatie.

Last but not least is de ECB te hulp geschoten. Het besluit om onder voorwaarden onbeperkte steun aan probleemlanden te geven – Draghi’s ‘everything it takes’ – heeft ademruimte verschaft aan de politiek. De ECB heeft daarbij wel de grenzen van zijn mandaat opgezocht.

Gelukkig is die steun tot dusverre niet nodig geweest. Dat is op zichzelf een interessante constatering, omdat het laat zien dat vertrouwen terugkeert als de overtuiging bestaat dat de eurozone ‘koste wat het kost’ bij elkaar blijft. Uiteindelijk zijn die kosten dan lager.

De steun van de ECB houdt echter wel de monetaire unie bij elkaar, maar zorgt niet voor een herstel van het Europese groei- en concurrentievermogen. Echte veranderingen rollen niet uit de geldpers, maar worden door hervormingen in de reële economie tot stand gebracht. Wat moet er gebeuren?

DRIE UITDAGINGEN VOOR EUROPA

Europa staat voor drie grote uitdagingen: (1) het moet zijn groeivermogen versterken om voldoende banen te kunnen bieden; (2) het moet de financiële sector schokbestendiger maken; en (3) het moet het vertrouwen van de eigen burgers terugwinnen.

De eerste uitdaging, versterking van het Europese economisch groeipotentieel, is een must om staande te blijven in een wereld waarin het economische zwaartepunt zich in rap tempo verplaatst naar opkomende landen. Daar zijn ingrijpende structurele hervormingen en investeringen in de Europese infrastructuur en het Europese *human capital* voor nodig.

Het is ook een must om Europa, en met name de jongeren in Europa, aan het werk te houden. De Europese dimensie daaraan is dat we anders een footloose generatie krijgen die een voedingsbodemp vormt voor euroscepticisme. Het midden- en kleinbedrijf, waar de banen worden gecreëerd, maar dat daar nu geen krediet voor krijgt bij de banken, heeft steun nodig. De Europese Investeringsbank zou hier proactief op moeten inspelen.

De tweede uitdaging, een schokbestendige financiële sector, is nodig om te voorkomen dat opnieuw onevenwichtigheden in de financiële markten doorwerken naar de reële economie. De overgang naar een bankenunie is hier essentieel.

Een groot probleem in de eurocrisis is de negatieve wisselwerking tussen banken, overheden en de reële economie. Dit heeft geleid tot een neerwaartse spiraal, waarbij de problemen van de ene sector naar de andere en van het ene land naar het andere overslaan. Een bankenunie is een belangrijk instrument om deze negatieve dynamiek te doorbreken, omdat het de risico's vermindert die het gevolg zijn van afzonderlijke nationale banken in één monetaire unie.

Voorwaarde is dat alleen gezonde banken worden toegelaten tot de bankenunie. Daarom moet er eerst onafhankelijk onderzoek worden gedaan naar de banken. Als de kwaliteit van de bankbalans onvoldoende is, moet de kapitaalpositie worden verstevigd voordat de bank tot de bankenunie kan toetreden.

Zonder toekomstvisie is niet te verwachten dat het draagvlak van de burgers voor Europa zal toenemen

De bankenunie moet worden gezien in de context van de verdere integratie binnen Europa. Bondskanselier Merkel heeft zelfs gezegd naar een politieke unie toe te willen. De Nederlandse reactie was terughoudend: de Nederlandse regering

doet niet aan vergezichten. Zonder toekomstvisie is echter niet te verwachten dat het draagvlak van de burgers voor Europa zal toenemen.

Dat brengt ons bij de derde uitdaging: hoe het vertrouwen van de eigen burgers te herwinnen? De politiek heeft het er moeilijk mee, en de burger dus ook. Het argument dat Europese integratie nodig was als antwoord op de Tweede Wereldoorlog mist voor de huidige generatie overtuigingskracht.

De euro dreigt een zaak van de economische en financiële elite te worden. De voordelen die er zijn, zijn voor de gewone mensen niet zichtbaar, maar de nadelen wel. Dat leidt tot een gemakkelijke stemmenwinst voor protestpartijen.

CHRISTENDEMOCRATISCHE VISIE

Politieke partijen die bestuurlijke verantwoordelijkheid willen dragen, waaronder het CDA, moeten een antwoord geven op de grote vragen van deze tijd. Hoe is globalisering en Europese integratie te verenigen met behoud van sociale zekerheid en met de wens de eigen toekomst te kunnen bepalen? Wat doen we met ons vastgelopen migratiebeleid?

We hebben behoefte aan een toekomstvisie die duidelijk maakt waarom we ons kosten getroosten om de eurozone bij elkaar te houden. Het Europese huis wordt op dit moment verbouwd en de bewoners van dat huis hebben er recht op te weten waar dat toe leidt. Met een aansprekend perspectief kan het vertrouwen terugkeren dat nodig is om het investeringsklimaat te verbeteren.

Bij de gedachtes die het CDA aan het ontwikkelen is over wat het betekent om een partij voor de samenleving te zijn, hoort dus ook nadenken over wat het betekent om in Europa samen te leven, mét een gemeenschappelijke munt. De uitgangspunten van het CDA – rentmeesterschap, gespreide verantwoordelijkheid, gerechtigheid en solidariteit – passen hier uitstekend bij. Laat ik een aanzet geven.

Rentmeesterschap over het Europese cultuur- en waardegoed is van groot belang in een wereld waar het zwaartepunt zich steeds meer naar het Oosten verplaatst als gevolg van de opkomst van landen als China en India. Toekomstige generaties zullen beoordelen of we Europa hechter en sterker hebben gemaakt, zodat we de waarden daarvan kunnen behouden in een wereld die in economisch en politiek opzicht zal worden gedomineerd door andere culturen, met andere opvattingen over de samenleving en de positie van de burger en de rol van de overheid daarin.

Gespreide verantwoordelijkheid betekent dat Europa een omgeving moet bieden waar alle Europese burgers het gevoel hebben dat zij hun eigen toekomst kunnen bepalen. Daaraan kan concreet inhoud worden gegeven door in Nederland en Europa een open discussie te hebben over de zaken die we beter op Europees niveau kunnen doen en de zaken die we het best kunnen overlaten aan de nationale staten. Dat is de vraag naar: wat werkt het best?

De regering is met een eigen inventarisatie van het subsidiariteitsbeginsel gekomen, die overigens meer door de actuele beleidsagenda lijkt te zijn bepaald dan door een fundamentele afweging over waar Nederland in

de toekomst in Europa staat.⁶ Terecht noemt de regering wel dat op grensoverschrijdende terreinen Europese samenwerking hard nodig blijft. Bij de financieel-economische crisis is dat evident, maar ook energie, klimaat, migratie en defensie kunnen we effectiever samen regelen dan nationaal. Dat is uit te leggen en het is ook nog goedkoper.

Zo kunnen de uitgangspunten van gerechtigheid en solidariteit eveneens verder worden uitgewerkt. Bij *gerechtigheid* gaat het dan om een betrouwbare overheid, Europees en nationaal, die goed en transparant met belastingmiddelen omgaat en uiteindelijk dus ook om begrotingsdiscipline. Bij *solidariteit* gaat het erom landen niet aan hun lot over te laten, uit welbegrepen eigenbelang.

Maar er is geen toekomstvisie zonder een betere democratische legitimatie van de Europese besluitvorming. Europese verkiezingen moeten zichtbaar verschil maken.

BESLUIT: EIGEN VERANTWOORDELIJKHEID NEDERLAND

Ondertussen staat Nederland zelf voor grote uitdagingen. We lopen achterop: Nederland heeft, gecorrigeerd voor rentebetalingen, het grootste begrotingstekort in de eurozone, op Spanje na. Dat is relevant omdat de Nederlandse overheid niet langer van extreem lage rentetarieven kan profiteren nu de centrale banken het ruime beleid afbouwen.

Nederland is ook, alweer met Spanje, het enige euroland waar het structurele tekort in 2014 verslechtert. De Nederlandse overheidsuitgaven zijn, met meer dan 50% van het bnp, hoger dan die van Griekenland en Portugal (beide 46%), Spanje (43%) en Ierland (39%).

We zijn allang niet meer het beste jongetje van de klas. De problemen waar Nederland nu mee worstelt, op de woonmarkt, in de sociale zorg en

We zijn geobsedeerd door de angst om bevoegdheden over te dragen, terwijl de realiteit is dat we op veel terreinen allang niet meer soeverein zijn

in de pensioensector, zijn echter *homemade*: ze zijn niet veroorzaakt door de euro. Het is goed om dit voor ogen te houden als wij zeggen dat we bang zijn voor een eurozone met landen met een andere begrotingscultuur.

We zijn geobsedeerd door de angst om bevoegdheden over te dragen, terwijl de realiteit is dat we op veel terreinen allang niet meer soeverein zijn. We wisten dat dit maar al te goed toen de gulden was gekoppeld aan de Duitse mark, maar we lijken het te zijn vergeten nu we deel uitmaken van de eurozone.

Een constructievere aanpak is om te bezien hoe het effectiefst om te gaan met de vragen van deze snel veranderende wereld, en de burger daarbij te betrekken. De eurozone moet daarbij als gegeven worden beschouwd. Er is geen goed alternatief, zo is ook om ons heen geconcludeerd. Willen we voorkomen dat de euro een splijtzwam in Europa wordt, dan moeten we dus bereid zijn om in eigen huis orde op zaken te stellen en in Europa te investeren.

Noten

- 1 In Nederland bijvoorbeeld door A. Szász; zie A. Szász, 'Het verband tussen monetaire en politieke integratie in Europa', in: H.C. Posthumus Meyjes e.a., *Een gedifferentieerd Europa*. Den Haag: WRR/Sdu, 1995, pp. 43-64.
- 2 A.H.E.M. Wellink, 'De toekomst van de Europese Unie', *Kwartalbericht DNB*, maart 1995.
- 3 Regierungserklärung von Bundeskanzlerin Merkel zu Finanzhilfen für Griechenland, 27 februari 2012, Deutsche Bundestag.
- 4 Mario Draghi, toespraak op de Global Investment Conference, Londen, 26 juli 2012: 'Within our mandate, the ECB is ready to do whatever it takes to preserve the euro. And believe me, it will be enough (...). We think the euro is irreversible.'
- 5 Het Sixpack werd aangenomen in december 2011, het Verdrag inzake stabiliteit, coördinatie en bestuur in de Economische en Monetaire Unie is op 1 januari 2013 in werking getreden.
- 6 Ministerie van Buitenlandse Zaken, Kamerbrief Subsidiariteitsexercitie, 21 juni 2013.